

vek k temu za slavistiko in za slovenistiko tako razburljivemu vprašanju. Ob predmetu, ki mu posveča največ pozornosti in ljubezni (kdo lahko ostane neprizadet, kadar mu navdušeno pokaže kak novo odkrit in posebno zanimiv fragment), pa seveda ne zanemari drugih pomembnih vprašanj stare cerkvene slovanščine, npr. vprašanja dela Cirila in Metoda, čemur je posvetil nekaj prispevkov zlasti v jubilejnem letu ob 1100-letnici Metodove smrti. Ob tej priložnosti je tudi organiziral znanstveno srečanje na ljubljanski univerzi. Vednost in zavest o pomenu stare cerkvene slovanščine ohranja s poljudnejšimi prispevki in s predavanji tudi v širših krogih.

Raziskovalno delo profesor Zor srečno povezuje s pedagoškim, saj že petnajsti generaciji ljubljanskih (in v zadnjem času tudi mariborskih) slavistov predava cerkveno slovanščino. Za glagolsko problematiko vodi poseben seminar, tako da svoje bogato znanje in izkušnje predaja mlajšemu rodu.

Ob koncu bi rada omenila še to, da je profesor Zor za svoje sodelavce na ljubljanski slavistiki dragocen kot človek, ki nikoli nikogar ne obremenjuje s svojimi raziskovalnimi stiskami, pač pa vedno samo daje – toplino, spodbudo in optimizem. Naj sklenem z najpristrčnejšimi čestitkami ob jubileju in z iskrenimi željami, da bi izpolnil vse velike raziskovalne načrte, ki jih še ima.

Aleksandra Derganc
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Slovenščina v javni rabi

ZGOŠČEVALNO LEKTORIRANJE TELETEKSTOV*

Lektoriranje je popravljane besedil v smislu jezikovne pravilnosti in zvrstne primernosti (v zvrstno primernost v tem primeru vključujem tudi popravljane besedil zaradi stilistične učinkovitosti). Dobre besedilo naj bi bilo v obeh pogledih brezhibno. Popravljalec besedila, to je najprej avtor sam, nato pa tudi lektor, v skladu z vrsto besedila posveča še posebno pozornost določeni/m/ sestavini/am/. Tako je npr. za umetnostno besedilo posebej značilno piljenje v smislu čim večjega stilističnega učinka, vsekakor mnogo bolj kot za praktičnosporazumevalna ali druga (neumetnostna) besedila.

Vsa neumetnostna besedila so podvržena zahtevam praktične stilistike, ta pa je svoja načela v glavnem podedovala iz klasične retorike.¹ Če si jih za osvežitev spomina po vrsti naštejemo, in sicer po Toporišičevi² razvrstitvi, ki je nekoliko uredila tovrstna načela pri Silvi Trdinovi,³ so to: jezikovna pravilnost, jasnost, jednatost, živost, primernost in piljenje. Da bi določili, katero od teh načel je za lektoriranje teletekstov še zlasti pomembno in je torej takšno, da lektoriranje teletekstov opravičuje kot nekaj posebnega, zaradi česar je o njem sploh mogoče in vredno govoriti, moramo najprej ugotoviti, kakšne vrste besedila so to. Teleteksti so najprej pisna publicistična⁴ besedila, kar pomeni, da

* V obliki predavanja je bilo o tem poročano v lektorskem odseku pri Slavističnem društvu Ljubljana.

¹ B. Pogorelec na predavanjih iz sporočanja za II. letnik študentov slavistike 1985/86.

² Prim. njegovo razpravo Praktična stilistika, JiS 1966, 81–91; enako tudi v Slovenski knjižni jezik 2, 1966, 171–195 (z dodanimi vajami).

³ Prim. v Besedna umetnost, II. del, Ljubljana 1985, 10–27.

⁴ Upoštevam delitev po: Slovenska zvrstna besedila, Ljubljana 1981, 149–192 (ur. J. Toporišič, sour. V. Gjurin).

so namenjena najširšemu krogu naslovnikov/bralcev;⁵ dalje so to poročevalna besedila (v nasprotju s presojevalnimi, ki so sicer tudi del publicističnih besedil npr. v časopisu), od poročevalnih pa so v prvi vrsti novice (celo kratke novice), deloma tudi poročila. Poleg teh obsegajo teleteksti še vseh vrst oznanila, ki pa v tej analizi niso upoštevana. Mimogrede jih uvrstimo še tematsko: to so družbenopolitične (notranje – in zunanjepolitične) in gospodarske novice, v veliko manjši meri tudi druge, npr. nasveti za gojenje rastlin, sporočila o cestah idr. Takšno stanje vsaj kažejo teleteksti, ki sem jih za to obravnavo dobila na razpolago. Iz uvrstitve med novice sledi, da so to po obsegu kratka besedila (v gradivu obsegajo od tri do največ dvanajst tipkanih vrstic, največ jih je v razponu od sedem do deset), kot poročevalna publicistična besedila pa izključujejo rabo ekspresivnih jezikovnih sredstev. Ko smo teletekste zvrstno opredelili, se lahko vrnemo k načelom praktične stilistike in rečemo, da mora izmed njih najprej pisec, za njim pa lektor upoštevati v prvi vrsti načelo jedrnatosti, ker pa je kot podnačelo jedrnatosti tudi »ne pregosto« (prim. Trdinova, Toporišič), ne eden ne drugi ne bi smela spregledati načela jasnosti. Načelo jedrnatosti je torej temeljno načelo, ki ga mora lektor teletekstov upoštevati, zato smo posebnost v lekturi teh besedil imenovali *zgoščevalno lektoriranje*.

S tem seveda nočem reči, da zahteva po jedrnatosti za druga besedila ne velja; res pa je, da velja v različni meri, enako je tej meri prilagojena izraba zgoščevalnega lektoriranja.⁶ Ponazorim naj to razliko na neteletekstovskih primerih s sopostavitvijo sporočila v poljudnoznanstvenem in znanstvenem besedilu. V poljudnoznanstvenem besedilu – zanj je značilna večja razlagalnost, zaradi razmerja pisca do bralca pa tudi večja količina čustveno obarvanih jezikovno-besedilnih prvin – imamo naslednje sporočilo (primer je vzet iz Proteusa, nov. 1985, št. 3, 94): »*Morsko sol, to je mineral halit (NaCl), pridobivajo v piranskih solinah po naravnem postopku izhlapevanja in zgoščevanja morske vode v poletnem obdobju. Za sol, darilo morja, sonca in vetra, je treba mnogo truda solinarjev, ki v svojem znoju nadzorujejo občutljivi naravni proces pretvorbe sinjega morja v kristale.*« Isto podatkovno obvestilno vrednost bi v znanstvenem besedilu imela poved: NaCl pridobivajo z naravnim postopkom izhlapevanja in zgoščevanja morske vode. – Zgoščevalni posegi so naslednji: zamenjava splošnega poimenovanja (*morska sol*) in pojasnila (*to je mineral halit*) s simbolom (*NaCl*); izpust časovnega določila (*v poletnem obdobju*), ker je znano, da je pri višji temperaturi izhlapevanje večje; izpust ekspresivnih sredstev (*sol, darilo morja, sonca in vetra*); neponavljanje istega dejstva z drugimi besedami (*naravni proces pretvorbe sinjega morja v kristale* / = naravni postopek izhlapevanja in zgoščevanja morske vode/).

Podobne razločke bi znotraj publicističnih besedil lahko našli s primerjavo poročevalnih in presojevalnih besedil. Vidimo torej, da zgoščevalno lektoriranje ni omejeno le na popravo teletekstov, je pa zanje še posebej značilno.

Pri tej analizi teletekstov sem ugotavljala možnosti za lektorsko pripravo novic in poročil. Delitev lektorskih posegov na dve vrsti, zgoščevalno in »klasično« lekturo, je seveda marsikdaj shematična, saj popravki niso vedno le eno ali drugo, ampak tudi oboje. Obravnavani bodo predvsem posegi za zgoščevanje sporočila, od nezgoščevalnih pa tisti, ki so posledica prejšnjih in so zato prav tako značilni za teletekste (drugi posegi niso upoštevani). Možne lektorske posege ugotavljam po posameznih jezikovnih ravninah.

Na ravnini **izrazne podobe**, v tem primeru gre za zapis, je treba najprej omeniti obvezno rabo slovenskega črkopisa – diakritičnih znamenj pri šumevcih. O tem je bil v okviru lektorskega odseka že govor, vendar se od tedaj ni še nič spremenilo, zato zahteva po tem še vedno ostaja.

Od zgoščevalnih posegov je pri zapisu potrebno spregovoriti o rabi kratic, okrajšav, simbolov. Primer za kratice: *Centralni komite ZK Jugoslavije /CK ZKJ/; član Predsedstva SFRJ /P SFRJ/.*

Odpor do pretirane rabe kratic se ravno v primeru teletekstov zdi nepotreben, saj izpisovanje celega večbesednega poimenovanja zavzame veliko prostora. Še zlasti je nepotreben pri zelo znanih poimenovanjih, ki so tudi v teh besedilih najpogosteje rabljena (druga možnost, tj. izpust te vrste nazivov in naslovov, je obravnavana pri besedilnih posegih). Drugo vprašanje je seveda potrebnost oz. nepotrebnost večbesednih poimenovanj.⁷ Še eno vprašanje se zastavlja pri rabi kratic v teletekstitih, na-

⁵ Dejstvo, da so za sedaj teleteksti dostopni le določenemu krogu (morda plasti) televizijskih naročnikov, puščam kot začasno ob strani.

⁶ J. Toporišič npr. navaja 7 možnosti za upovedenje iste pomenske podstave – Slovenska slovnica 1976, 422/423.

⁷ Temu je bil namenjen precejšen del razmišljanja na posvetovanju o jeziku množičnih občil v Škofji Loki, ki je pred kratkim izšlo natisnjeno: Povejmo naravnost, Jezikovni odsevi birokratskih odklonov v samoupravni družbi in jezik množičnih občil, Ljubljana 1985.

mreč, kako pri njih ločevati ednino od množine oz. dvojine. Stvar je enostavna pri pobesedenih kraticah, npr. *temeljna organizacija združenega dela* = ed. *tozd, tozda* . . . , mn. *tozdi, tozdov, dv. tozda, tozdov*. Drugače je v primerih kot: *da se na vse hitrejšje dviganje cen v delovnih organizacijah odzivajo z enako hitrim višanjem plač*. Vemo, da je kratica za *delovna organizacija DO*, kako pa je z mn./dv.? Lahko bi poved zasakali takole: da se DO na vse hitrejšje dviganje cen odzivajo z enako hitrim višanjem plač. Tako pride DO v imenovalnik, oblika glagola v povedku pa ji daje vrednost množine. Najbrž v vseh primerih taka pretvorba ni najbolj posrečena, kadar pa je mogoča, bi bila priporočljiva.

Dalje je potrebna raba oznak za merske enote, npr. *tona /t/, kubični meter /m³/*; za denarne enote: *dinarjev /din/*; pač pa tudi v pravopisu 62 med kraticami in okrajšavami nisem našla oznake za *milijon* in *milijarda* (matematiki menda za *milijon* uporabljajo *mio*; morda bo novi slovenski pravopis v tem primeru lahko pomagal). V gradivu sem opazila, da se ne uporabljajo okrajšave za poimenovanja mesecev, npr. *7. januarja /7. jan./1./1./*. Zapisovanje glavnih in vrstilnih števnikov s številkami oz. črkami je neenotno: *je bila bomba nameščena v devetem vagonu od skupno 14; milijon 203.000 ton; 35-letnica proslavitve prvega delavskega sveta*. Od simbolov npr. zamenjava odstotkov z znakom zanje/%/.

Leksikalne spremembe. Največ možnosti za zgoščevanje ponuja zamenjava besedne zveze z enobesednim poimenovanjem. Primeri:

Glag BZ⁸ → glagol: *izgubiti življenje* (umreti), *prevzeti obveznost* (obvezati se/, *priti do rešitve* /rešiti/, *priti do razpada* /razpasti/, *premakniti se* z mrtve točke /napredovati oz. uspeti/;

Sam BZ → prislov: *na ta način* (tako/, v *preteklem/minulem/ lanskem letu* /lani/;

Predl BZ → predlog: *glede na* /po/.

Tovrstne pretvorbe so lektorji v pregledanem gradivu dokaj dosledno izpeljevali.

Čeprav ne sodi v zgoščevalno lektoriranje, je potrebno posvariti pred takšnimi popravki, kot je na primer zamenjava besede *celovito* s *celotno* v naslednjem sporočilu: *K nepismenim je mogoče prističi še nekaj stotisoč Avstralcev, ki jim nizka raven pismenosti onemogoča celovito* (popravljen v *celotno*) *vkjučitev v sedanjo avstralsko družbo*. Pomenska razlika je očitna, čeprav SSKJ s svojo razlago ne daje opore za pomensko razlikovanje. Ker je poleg tega prihranjeno mesto za en sam znak, so takšni posegi nepotrebni, v tem primeru pa celo napačni.

Skladenjske spremembe obsegajo spremembe besednih zvez in stavkov. Pri krčenju besednih zvez je na prvem mestu izpuščanje samostalnika splošnega pomena kot jedra besedne zveze in premik desnega samostalniškega prilastka v jedro.⁹ To so besede kot *področje, dejstvo* . . . Primeri: *na celotnem področju Južne Amerike* /v Južni Ameriki/, *(rast gospodarske dejavnosti) v vrednosti 4 % /za 4 %/*; lahko gre tudi za stavčno izražen desni prilastek – *dejstvo, da se je tudi lanski uvoz zmanjšal* /manjši (lanski) uvoz/.

Zaradi težnje po čim bolj zgoščenem pisanju pa se lahko zgodi, da so besedne zveze preobložene zlasti z roditilničnimi samostalniškimi prilastki, kar otežuje razumevanje. Opažam, da lektorji roditilniške prilastke zelo dosledno zamenjujejo s predložnimi: *na seji koordinacijskega odbora za razvijanje sodelovanja v državami v razvoju Gospodarske zbornice SFRJ /KO za razvijanje sodelovanja z državami v razvoju pri Gospodarski zbornici SFRJ/; se ukvarjajo z vprašanji nadzora oboroževanja /z vprašanji o nadzoru nad oboroževanjem/*.

Nekako na meji med zgoščevalnimi in olajševalnimi posegi je popridevljenje samostalniških prilastkov: *plačevanje davka na promet zdravil*/plačevanje prometnega davka za zdravila/; *ki se bojuje proti vladajočemu režimu v Iranu*/proti iranskemu vladajočemu režimu/; primer, kjer gre poleg tega še za pozajmljenje (kar je tudi eden od postopkov zgoščevanja) zaradi ponovljenega samostalnika: *neamortizirane vrednosti opreme* /njene neamortizirane vrednosti/.

⁸ BZ = besedna zveza.

⁹ F. Novak take samostalnike imenuje *klasifikacijske besede*, v prispevku *Slovnica tipologija poimenovanja za nove pojave in pojme iz naše družbene prakse in teorije po letu 1945*, v: *Povejmo naravnost* (prim. op. 7); Jarmila Panevova pa v razpravi o vsebinskih odvisnikih, objavljeni v *Slovo a slovesnost* 1971, 298, pomožni samostalniki oz. pomensko oslabljena odnosnica.

Zgoščevalne posege v *stavčno strukturo* omogočajo predvsem posamostaljenje, pooziraljenje in izpust naklonskega preoblikovalca ali njegova pretvorba v adverbialni izraz in naklonski členek.

I. Posamostaljenje: A. V podredbo zloženih povedih, in sicer

1. pretvorba odvisnika: – pril. odvisnik → predl. samost. pril.: *Vlada ni pripravljena sprejeti njihove zahteve, da naj bi dela preložili do razpisa referendumu /zahteve o preložitvi del do/*; primer posamostaljenja dveh različnostopenjskih odvisnikov: *podprli so tudi predlog o ustanovitvi posebnega telesa, ki bi nadzorovalo države, ali izvajajo dogovore /podprli so tudi predlog o ustanovitvi posebnega telesa za nadzor nad izvajanjem teh dogovorov/*;

– predmetni odvisnik → samostalniška BZ kot predmet: *sudansko veleposlaništvo je opozorilo, da se je dejavnost upornikov na jugu države povečala /je opozorilo na povečano dejavnost upornikov na jugu države/*;

– prisl. odv. → samostalniška BZ kot prisl. določilo: *to so opravičili s tem, da so morali spoštovati obveznosti glede prednostnega prevzemanja plina iz uvoza /to so opravičili z obveznostmi do prednostnega prevzemanja plina/*;

2. pretvorba nadrejenega stavka (v bistvu gre za pretvorbo naklonskih preoblikovalcev): *danes so objavili podatek, da so na vojvodinskih poljih /po danes objavljenih podatkih so na vojvodinskih poljih/*.

B. Posamostaljenje pa je mogoče tudi v zapovrstju samostojnih povedi, zlasti kadar gre za obvestilo o kraju in času: *Izrael je od libanonske vlade dokončno zahteval, da mora do 7. januarja sprejeti vse njegove pogoje za umik čet. S tem ultimatom so libanonske predstavnike seznanili na današnji 11. seji pogajanj. /Izrael je na 11. seji pogajanj od libanonske vlade dokončno zahteval, da mora do 7. januarja sprejeti .../*

II. Pooziraljenje (relativizacija) je mogoče in celo obvezno, kadar v dveh povedih nastopa ista beseda: *Predsedstvo CK ZKJ je razpravljalo o ukrepih za zaustavitev inflacije. Menili so, da je inflacija še vedno ... /... je razpravljalo o ukrepih za zaustavitev inflacije, ki je še vedno ...* Primer, kjer pride do pooziraljenja s poprejšnjim izpustom naklonskega preoblikovalca (menili so), sem izbrala namenoma, ker je hkrati že tudi zgled za naslednjo možnost

III. zgoščevanja z izpustom naklonskega preoblikovalca, to je nadrejenega stavka z glagolom rekanja in čutenja (morda bi jih z eno besedo lahko poimenovali glagoli *razsojanja*). Zgoščevalna pa je tudi pretvorba naklonskega preoblikovalca v adverbialni izraz:

*Verjetno je, da so delegati ... /Delegati so verjetno .../ in naklonski členek, v publicističnih besedilih je pogosto rabljena členkovna BZ naj bi: *Pričakujejo, da bo razpravljaj o proračunskem primanjkljaju. /Razpravljaj naj bi o proračunskem primanjkljaju./¹⁰**

Pri pregledovanju gradiva sta se mi pokazala še dva posega lektorjev, ki pa nista zgoščevalna. Prvi je razbijanje period:¹¹ *Ena od koalicijskih partneric se je odločila, da bo izstopila zaradi neuresničene obljube, da v njeni domeni ni ministrstvo za verska vprašanja. / (...) obljube. Dobiti bi bila morala ... /; sem gre tudi razvezava povedi z vrinjenim stavkom v samostojne povedi: *Po neuspešnih pogovorih med vlado in »zelenimi«, ti so zahtevali popolno ustavitev del in uvedbo referendumu o gradnji te hidroelektrarne, bi se današnji dogodek lahko spremenil v večji spopad. /Vendar pogovori niso uspeli. »Zeleni« so od vlade zahtevali popolno ustavitev del in uvedbo referendumu. Današnje demonstracije bi se tako lahko razvile v večji spopad./**

Drugi poseg je pretvarjanje trpnih in brezosebnih struktur v strukture s splošnim osebkom: *Na seji KO pri GZ SFRJ je bilo rečeno ... /... so povedali ... /; *Od zveznih zakonov se dosledno uresničujejo ... /... dosledno uresničujemo ... /**

Prvi poseg je vsekakor upravičen, saj zaradi težnje po zgostitvi lahko zaradi avtorjevega hitenja in/ali slabega obvladovanja jezikovne logike pride do nakopičenosti; taka perioda je nepregledna (če ni celo nesmiselna) in težje razumljiva. Drugi poseg z jezikovnega stališča sicer ni potreben, je pa s pragmatičnega vidika razložljiv: pretvorba brezosebnosti v splošnoosebnost je namreč nasprotna drugi

¹⁰ Pri tem ne bo odveč opozorilo, da je, kadar gre za preteklost, potrebna raba preteklega pogojnika: *Pričakovali so, da bo razpravljaj o ... /Razpravljaj naj bi bil o ... /.*

¹¹ Prim. J. Toporišič, Slovenska slovnica 1976, 525.

in temeljni težnji, ki v teh besedilih prevladuje, tj. težnji po doslednem odstranjevanju vseh naklon-
skih sredstev in sporočanju golih dejstev.

Z enakega pragmatičnega vidika so lektorji v teh besedilih opuščali večje možnosti za zgoščevanje
z rabo polstavkov, čeprav z jezikovnega stališča tudi za to ni ovire. Redko so uporabljene pridevniške
polstavčne konstrukcije: *o dokumentih, ki so pomembni za gospodarjenje /o uporabljeni, pomembnih
za gospodarjenje/*. Priporočiti bi bilo treba vsaj še rabo deležniških polstavkov: *snovi, ki so bile na-
menjene za obdelavo v . . ./snovi, namenjene za obdelavo v . . ./*. Res pa je s pragmatičnega vidika
vprašljiva raba deležijskih polstavkov v teh besedilih.

Besediloslovne spremembe so lahko znotrajbesedilne in zunajbesedilne.

Znotrajbesedilno je izpuščanje ponovljenih obvestil. Ta so lahko ponovljena v eni povedi: *je bila bom-
ba nameščena v devetem vagonu od skupno 14, kolikor jih je imela kompozicija*; ali medpovedno: v
gradivu so predvsem primeri za oznako kraja in časa: *da je bila v preteklem letu 52,4-odstotna inf-
lacija. V lanskem letu so se najbolj podražili . . ./ . . . inflacija*. Najbolj so se podražili . . ./¹² *Spremeniti
mora svoje ravnanje, sicer bo izraelska vojaška delegacija zapustila pogajanja v Nakuri. (. . .) Pogovori
v Nakuri potekajo . . .* Možnost znotrajbesedilnega izpuščanja velja tudi za nazive, funkcije, npr.: *Za-
dnje srečanje med Mubarakom in kraljem Huseinom je pokazalo (. . .) Mubarak bo skušal prepričati
Američane in Izraelce, kralj Husein pa Arabce*. Drugega kralj lektor ni črtal, čeprav bi bilo to opravi-
čeno iz dveh razlogov; prvič, ker je naslov v besedilu ponovljen, in drugič, ker pri drugem navede-
nem državniku (*Mubarak*) niti enkrat ni omenjen njegov naslov – toda ta drugi razlog gre že med
zunajbesedilne popravke.

Druga vrsta znotrajbesedilnih sprememb je nadomeščanje ponovljenih obvestil ali delov obvestil z
navozovalcem, kazalnim zaimkom *to*: *Danes so objavili podatek, da so na (. . .)*. **Ta podatek** so opravičili
z *obveznostmi* do . . ./ **To** so opravičili . . .

Zunajbesedilni poseg, ki bi lahko največ pripomogel h krajšanju, je izpuščanje naslovov, nazivov
funkcij itd., ki se v poročilih in novicah ponavljajo zelo pogosto (ne pa nujno v istem besedilu). Takšen
je že prej omenjeni primer različnega obravnavanja Mubaraka kot predsednika in Huseina kot kralja
v istem besedilu ali npr.: **Predsednik predsedstva centralnega komiteja ZK Jugoslavije Alii Shukrija**
(še zlasti tako v celoti izpisano, brez kratic). Po istem kriteriju, ki pri prejšnjem primeru ni upoštevan,
pa je v naslednjem zunajbesedilno izpuščeno natančno določilo k *stranki Likud: Ministrski sedež ji je
obljubil eden od obeh največjih koalicijskih partnerjev, stranka Likud*./ . . . ji je obljubila stranka Likud.
Takšno različno obravnavanje bi se sicer dalo razlagati z bližino zadevajočega predmeta obravnave,
kar pa kljub temu ne opravičuje razsipnosti s ponavljajočo se informacijo.

Pri zunajbesedilnih popravkih so upoštevani samo tisti, ki bi jih lektor lahko popravljal sam, brez po-
sredovanja urednika ali avtorja, če bi bilo to načelno dogovorjeno. Posebej pa je potrebno omeniti še
takšne popravke, ki niso v lektorjevi moči, ker je za napake, čeprav gre za očitne nelogičnosti, od-
govoren poročevalec sam. A ker lektor kljub vsemu mora pripraviti besedilo, ki bo naslovniku raz-
umljivo, mora pri tem upoštevati načelo jasnosti in mu dati prednost pred jedrnatostjo. Če je naj-
osnovnejše za jasnost dobro poznavanje obravnavane snovi, je treba priznati, da lektor teletekstov
vseh obravnavanih tem zagotovo ne more poznati tako dobro, da bi za piscem popravljal vse nejas-
nosti.

Za primer navedimo naslednje sporočilo: *Davčne spremembe pa zadevajo tudi zdravstvene organiza-
cije, ki so odslej oproščene plačevanja davka na promet zdravil, vendar le v primerih, ko kupujejo zdra-
vila za zdravljenje bolnikov*. Gre za nelogično *BZ zdravila za zdravljenje bolnikov*. V tem obvestilu je
ali nekaj preveč ali nečesa premalo, vsekakor pa je nejasno. Lektor ima za poizvedovanje premalo
časa (poleg tega je prevedeno iz srbohrvaškega besedila, ki tudi ne daje možnosti ugotoviti, za kaj
gre), zato mora izbirati med načeloma jasnosti in jedrnatosti. Ker ima za popolno razjasnjenje premalo
časa, bi bil opravičen odločiti se za jedrnatost in črtati za *zdravljenje bolnikov*. Ostane torej samo *zdra-
vila*, za katera vsi naslovniki vemo, da so za zdravljenje, in tudi to vemo, da se zdravijo bolniki, ne
pa zdravi.

Za konec naj predstavim po zgoraj navedenih zgoščevalnih posegih izpeljano lekturo izbranega te-
leteksta.

¹² Ob tem naj opozorim še na možnost izpuščanja prid. *današnji* ali prisl. *danes* ipd., ki se nadomestita z datumom
nad novico.

V svetu Zveze sindikatov Jugoslavije so podpisali družbeni dogovor o skupnih osnovah in merilih pri pridobivanju in delitvi dohodka. Dokument so podpisali predstavniki zvezne, republiških in pokrajinskih skupščin, sveta ZSJ, gospodarskih zbornic in drugi. Določitve dokumenta bodo prenašali v podobne dogovore po republikah in pokrajinah in v samoupravne akte združenega dela. S tem dokumentom se bodo enotno reševali problemi pridobivanja in delitve dohodka po vsej državi. (26. dec. 84)

1. poved: zamenjava večbesednega poimenovanja s kratico (ZSJ) – poseg na ravnini izrazne podobe; poved ima splošni osebek, ki je ekspliciran šele v 2. povedi. Povedka v obeh povedih sta ista (glagol *podpisati*), isti je tudi samostalniki v predmetu, kajti *dogovor* in *dokument* sta v tem primeru sobesedilna sinonima, edino novo obvestilo prinaša osebek. Zgoščevalno lektoriranje opravimo z znotrajbesedilnim posegom tako, da osebek druge povedi vstavimo v prvo in dobimo: *Predstavniki zvezne, republiških in pokrajinskih skupščin, sveta ZSJ, gospodarskih zbornic in drugi so v svetu ZSJ podpisali družbeni dogovor o...*

Po tej zgostitvi se zastavlja vprašanje, zakaj so nekateri predstavniki imenovani, drugi pa spravljani pod »in drugi«. Ali so tisti »drugi« manj pomembni? Najbrž ne, če so enakovredni sopodpisniki. In če niso, zakaj je treba sploh posebej navajati »prve?« Torej jih lahko zunajbesedilno izpustimo ali spravimo pod skupni hipernim (če obstaja, npr. predstavniki določene vrste organizacij). Posledično moramo v izhodiščni 3. povedi zamenjati osebnozadevajoči glagol (prenašati) z bolj nevtralnim (*vključiti/upoštevati*) in tvornik s trpnikom: *Določitve dokumenta bodo upoštevane v podobnih dogovorih o...* Ker pa imamo zdaj isti leksem (*dogovor* in *dokument* kot sobesedilna sinonima), lahko izpeljemo pooziraljenje (skladenjski poseg) in dobimo: *V svetu ZSJ so podpisali (ali hipernim) družbeni dogovor o skupnih osnovah in merilih pri pridobivanju in delitvi dohodka, ki bo upoštevan tudi v podobnih dogovorih po republikah in pokrajinah in v samoupravnih aktih združenega dela.*

(Če se zdi poved predolga, lahko namesto pooziraljenja uvedemo navezovalec: *Ta bo upoštevan...*) Zadnjo poved je popravil že lektor: *Tako se bodo tovrstna vprašanja reševala po vsej državi enotno.*

Erika Kržišnik-Kolšak
Filozofska fakulteta v Ljubljani

ŠE O MIŠLJENJU IN MNENJU

Janez Gradišnik je v 5. št. lanskega letnika Jezika in slovstva obravnaval rabo besed *mišljenje* in *mnenje*, potem ko so to delali pred njim že J. Glonar, M. Rupel, S. Bunc, J. Zupančič in drugi, in takole opozoril na različnost njunih pomenov: *mišljenje je naša umska dejavnost spoznavanja in presojanja... mnenje pa je nasledek, rezultat mišljenja, ki ni nujno resničen, ostaja vedno nekaj dvoma.* Ta osnovni razloček med navedenima besedama dandanes zares obstaja, vendar je Gradišnikova zahteva po strogem pomenskem ločevanju teh besed pretirana, ker nima opore ne v sočasni normi ne v zgodovini teh besed. Gradišnik pri svojem uzakonjanju ni upošteval dejstva, da je vsak pojem poimenovan vsaj z dvema sopomenkama (sinonim + parafraza ali sinonim + sinonim), da v splošnem, nestrokovnem jeziku skorajda ni čistih enopomenskih besed in da jezikovnih analogij in metaforike oz. metonimike ni mogoče zaustaviti. Da to drži, priča Gradišnikovo pisanje sámo, saj je moral poved *takšno je moje mnenje razložiti s tako mislim o tem*, mogoče pa bi bilo zapisati tudi *tako menim/sodim o tem, tako pravim/rečem o tem, takšna je moja misel/sodba o tem* in še *takšno je moje mišljenje o tem* ipd. Če hočemo razumeti in prav oceniti sedanje razmerje med *mišljenje* in *mnenje*, se moramo najprej seznaniti z njunim pomenskim razvojem.

Izvorna glagola obravnavanih besed sta *misлити* in *meniti*. Glagol *misлити* s starinskim pomenom 'spominjati se' srečamo že v brižinskih spomenikih, v jeziku 16. stoletja pa sta obilno izpričana oba. *Misлити* je poleg osnovnega pomena (prim. ne more *misлити*, govoriti inu sturiti) izražal še povednost (prim. je *misлил*, de...) in namenskost (prim. on je njega *misлил* vmoriti). *Meniti*, ki je nastopal tudi v oslabljenih